

JOSEP MARIA MIRÓ, notes de l'autor de *La travessia*.

VINT ANYS: DE TUZLA A IDOMENI

Hi ha obres que un s'adona que, conscient o inconscientment, les escriu durant anys. El 1996, a les acaballes del primer curs a la facultat de periodisme, vaig trucar a casa els pares des d'una cabina telefònica: «Aquest estiu me n'aniré a Bòsnia amb una ONG». No feia ni mig any que havia acabat la guerra dels Balcans (1992-1995) després de la signatura dels acords de Dayton (21 de novembre de 1995 – Base aèria de Wright-Patterson, Ohio). «Ni parlar-ne», va dir la meva mare. «Truco per explicar-vos-ho, no per demanar permís», vaig deixar anar amb aquella embranzida de quan es té poc més de divuit anys i sabent que havia estalviat quatre duros que em permetria fer-ho. Aquell estiu vaig anar a Tuzla i vaig repetir experiència el mateix període de l'any següent.

En aquests vint anys que hi ha pel mig, han passat moltes coses: Bòsnia ha viscut el procés de reconstrucció i

recuperació d'allò que anomenem «normalitat», si és que aquesta es pot recuperar quan hi ha ferides tan profundes i va produir-s'hi un dels genocidis més importants de final del segle XX a Europa; Slobodan Milosevic, que fou president serbi (1989-1997), a qui anomenaven *el carnisser dels Balcans*, va ser un dels homes que va assegurar a signar la pau a Dayton, va seguir en el càrrec de president encara dos anys més i, finalment, va ser acusat de crims contra la humanitat pel Tribunal Penal Internacional per a l'antiga Iugoslàvia i jutjat a La Haia, tot i que la seva mort sobtada va impedir acabar aquest procés... A un nivell mundial han aparegut més conflictes nous i se n'han perpetuat alguns d'antics, alguns amb noves ramificacions; hem assistit amb perplexitat a noves formes de terror global —amb un moment fundacional l'11 de setembre de 2001 amb la caiguda de les torres bessones i que han anat prenent noves formes fins als nostres dies a Madrid, Niça o París—; l'establiment d'un nou ordre mundial de control ciutadà i de modificació dels nostres hàbits a través de la por... A un nivell personal, en aquest temps, vaig acabar la carrera de periodisme i després d'exercir-lo uns quants anys, el vaig deixar per començar un doctorat de literatura catalana, entrar a l'Institut del Teatre i acabar dedicant-me de ple al

teatre, que m'ha donat un dels majors espais de felicitat i reflexió. Perdó: matiso. D'un temps ençà, ja no dic que vaig deixar el periodisme sinó que començo a assumir que va ser el periodisme que em va deixar —potser expulsar— a mi. Això també m'ha portat temps entendre-ho. No voldria que semblés que ho dic amb tristesa o nostàlgia. De cap manera. Vint anys comença a ser un temps raonable per assumir allò que un vol fer i de quina manera.

Fa escassament un parell d'anys vaig retrobar-me amb un dels nens d'aquell casal d'estiu que vam muntar en aquella ciutat de l'exlugoslàvia. Ara ell té 34 anys, jo n'acabo de fer 39. En determinats moments de la vida, les diferències d'edats semblen molt grans però en d'altres t'adones que no ho són tant. Quan vaig participar en aquells camps, ell era un adolescent que la guerra havia deixat amb un aspecte més infantil que la seva edat real. Provenia d'Srebrenica, una població que s'havia denominat com una «àrea segura» i on es van assassinar més de vuit mil homes i es van practicar violacions massives de les seves dones. Tot plegat, sota la presència de més de 400 soldats dels cascos blaus holandesos que no van evitar aquella massacre, convertida en un dels capítols més foscos de la

nostra història recent. A ell li faltaven dits en una de les mans. Al principi, vam pensar que havia estat un dels molts actes brutals dels *txètniks*, tal i com anomenaven despectivament als serbis. Més tard vam saber que havia estat la seva pròpia mare qui va fer-ho en un acte d'amor desesperat i terrible perquè ja havia perdut varis fills a la guerra i així evitaria que pogués disparar un rifle, en un moment que anava baixant l'edat d'allistament d'homes. Quan vaig recuperar el contacte amb ell, em vaig trobar amb un home adult, com jo, i em vaig adonar aquella enorme diferència de cinc anys, ara s'havia convertit en un trànsit relatiu. No va ser fruit de l'atzar. Vaig ser jo que vaig buscar-lo. Vaig recuperar el seu nom d'una caixa on hi guardava records d'aquells dos estius. A dia d'avui, internet, per aquestes coses, fa miracles. Vaig localitzar-lo i em vaig posar en contacte amb ell sense saber si em recordaria. Em recordava perfectament. «Hello Miro may frenn bigggggggggg», va ser la primera frase que va escriure'm. Em va explicar que estava bé; que el país estava en crisi; que no era fàcil... que res havia estat fàcil. Que estava a punt de casar-se. Però que estava bé i content. També content que l'hagués buscat. Dues dècades després del final de la guerra balcànica, a les

seves xarxes socials, encara hi té en un lloc destacat les fotografies de taüts amb restes dels desapareguts que s'han anat trobant; missatges on recorda la massacre de l'11 de juliol de 1995 i on segueix demanant —reclamant— justícia. Recordo que el dia que vam reprendre el contacte era un divendres. Aquell cap de setmana, durant els dos dies posteriors, de tant en tant, em posava a plorar i no podia parar. No sabia explicar per què. Tampoc perquè vaig necessitar localitzar-lo. Simplement volia saludar-lo i saber com estava. Només això.

Tot just aquesta tarda, abans de posar-me a escriure aquestes línies, he fet un cafè amb el director teatral Xicu Masó. El Teatre Lliure de Barcelona obre la seva programació 2016-17 amb *De Damasc a Idomeni*, un espectacle solidari on els diners recaptats es destinaran íntegrament als refugiats i on participem molta gent del teatre. Una vintena d'autors hem escrit monòlegs de cinc minuts, amb vint actors i actrius i una vintena més de directors. En Xicu dirigirà el monòleg que he escrit que he titulat *Rai* i on he donat continuïtat al personatge del fotògraf que obre i tanca *La travessia*. En la nostra conversa han aparegut tres fotografies referencials per

aquest monòleg clarament significatives: la del refugiat siri que agafa i intenta protegir al seu fill mentre surt d'una barca a la illa grega de Lesbos després de creuar el mar Egeu (Yannis Behrakis / Reuters); la d'Aylan Kurdi, el nen que va aparèixer mort a la costa de Turquia (Nilüfer Demir / Agencia Dogan); i la més recent, el petit Omran Daqneesh, el nen de cinc anys, supervivent d'un bombardeig sobre la zona rebel d'Alep (Mahmoud Raslan / AFP). Hem parlat una bona estona: d'aquest estat de sobreinformació en el que vivim i que, paradoxalment, ens acaba fent immunes a l'horror i als drames humans que ens envolten; del tractament de l'horror i el dolor des del suposat realisme en els mitjans de comunicació i també des de la ficció en l'àmbit artístic —que és una altra forma de crear realitats... Li he parlat d'aquests vint anys que em separen de Tuzla a Idomeni. Ha estat inevitable que jo li parlés de la meva experiència de voluntari, de periodista, dels nivells de compromís que assumeixes i també dels fracassos globals i d'aquells que sents personals com a ciutadà, com a individu i membre d'una col·lectivitat. M'ha semblat just parlar-li de *La travessia*, ja que ell desconeixia d'on surt aquest personatge que protagonitza i dóna nom a aquest breu monòleg. Aquest Rai és essencialment el mateix de

La travessia, però al mateix temps és un altre... És un Rai amb un recorregut diferent però que comparteix professió, inquietuds i formes de ser, fer i pensar. De vegades, m'adono que hi ha personatges que apareixen en varies de les meves obres sota aparences i biografies diferents, com Sara de *La dona que perdia tots els avions* (2009) i Laura de *Fum* (2012); les intertextualitats i connexions entre un text breu com *El col·laborador* (2014) i la meva darrera obra *Cúbit* (2016); o la protagonista de *La travessia* que molt discretament podria haver estat al local *La llum de Gang Bang (Obert fins a l'hora de l'Àngelus)* (2010/11). Aquesta tarda, de tornada a casa, ha estat quan, passejant, m'he adonat que aquesta és una obra escrita en vint anys, començada quan encara ni sospitava que un dia m'acabaria dedicant al teatre. *La travessia* és un drama d'estacions —com ja m'han apuntat un parell d'amics— i, possiblement, la seva escriptura és fruit de varies estacions i múltiples drames.

Que l'embrió sigui fa exactament dues dècades, no el situa ni en aquell punt, ni en la geografia ni el conflicte abans citat. Res d'això. Hi ha qui situarà l'acció de *La travessia* a Àfrica. Potser al món àrab. Una bona amiga, l'Enid Negrete,

una de les primeres persones que es va llegir el text, va afirmar que era Mèxic. Un concret: Guerrero. Un genèric: Amèrica Llatina. A l'obra no hi ha cap concret. Jo tinc el meu concret quan ho escric. Fins i tot penso que l'apunto massa clar. Més del compte. Que dono massa pistes. Si un dia dirigeixo aquest text els donaré un concret als actors. Mai he jugat a l'ambigüitat per l'ambigüitat. Això sí, els demanaré als actors que aquest concret que hem pactat durant els assajos és un pacte que s'ha de quedar a la sala d'assaig. Els concrets de les meves obres sempre els he compartit en el procés d'assajos amb els actors i el meu equip artístic; també amb els meus traductors més còmplices, l'Eva Vallines, la meva traductora en castellà, i en Laurent Gallardo, el meu traductor francès. Només amb ells. Ni amb la meva mare. Ells em poden preguntar el que vulguin. Jo els ho contestaré. Els demanaré que em facin confiança de no compartir-ho, ni resoldre-li al públic. En una altra proposta que dirigeixi algú altre, segurament hi haurà un altre concret, una altra veritat. L'Enid assegura que és Mèxic. Està bé que sigui Mèxic. L'espectador, en funció de molts aspectes, construirà el seu concret. El seu concret estarà bé que sigui el que decideixi com espectador. Ja m'està bé que sigui així. Em sembla bé. Mai

m'atreviria a dir-li que no és així o que s'ha equivocat. Jo escric i dirigeixo. No he d'interferir en les realitats i opinions que configuri cada espectador. Són les regles del joc que he proposat ja a d'altres obres com *El principi d'Arquimedes*, *Fum*, *Nerium Park*, *Obac*, *Cúbit*... possiblement a les que vindran després d'aquestes. Si ets un espectador burgès que t'esperaves que t'ho donés tot fet... t'has equivocat. No penso fer-ho. No penso solucionar-t'ho. Això és cosa teva. Malauradament en aquests vint anys, a les geografies de Srebrenica, a Bòsnia... se n'hi han sumat moltes més: Rwanda, Perú, Síria... Sembla que no n'aprenem. No n'aprenem i sembla que no n'aprendrem mai... En aquests vint anys han tornat a fallar els organismes internacionals encarregats de vetllar per la seguretat i la pau... les institucions... els nostres governs que ens representen i que votem perquè ens representin i a qui hauríem d'exigir sense concessions que garanteixin que determinades coses no passin. Hem reincidit novament en l'error en aquestes dues dècades. Malauradament, qui vulgui trobar concrets en trobarà i en seguirà trobant. La meva veritat no serà millor, ni més forta, ni més veritat que cap altra veritat que proposi cap altra persona. Sempre he buscat un espectador actiu que

participi en la construcció —i reconstrucció— del relat i que aquest serveixi per generar debat i reflexió per prendre consciència i posicionar-nos.

Escric aquestes línies i penso que poques vegades m'he despullat tant. Potser m'he despullat més del compte. Revisaré tot el què he escrit, com ho faig sempre. Però ja ara... quan ho estic escrivint... penso que ho deixaré així. M'és igual. Absolutament igual. Això era el què volia dir i deixar escrit.

Josep Maria Miró

(Notes sobre *La travessia*, escrites l'agost de 2016)